

grafilor moldoveni din secolele XV—XVI. Expresivitatea chipurilor umane, departe de hieratismul tradiției bizantine, dă o nuanță de prospețime și vioiciune, lăsând să se ghicească dragostea de viață a creatorilor.

Sperînd că și alte scrieri de valoare vor veni să îmbogățească, în anii viitori, armenologia românească, trebuie subliniat încă o dată faptul că acest domeniu poate aduce o contribuție substanțială la cunoașterea și înțelegerea mai adîncă și mai nuanțată a propriei noastre istorii.

Ștefan S. Gorovei

GHEORGHE DAVID, **Petru Șchiopul**, (Domnitori și voievozi, 25) Ed. Militară, București, 1984. 252 p.

La aproape 80 de ani de cînd N. Iorga oferea contemporanilor săi, sub forma unei broșuri de popularizare, efigia unei familii domnitoare românești de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, istoricul Gh. David reia subiectul prin recenta monografie referitoare la Petru Șchiopul, voievod ce a ilustrat cea dintîi uniune dinastică între Moldova și Țara Românească. Nevoia unei asemenea lucrări rezidă nu numai din lipsa de atenție a istoricilor asupra acestei domnii (și nu este singurul caz) dar și din tendința firească de a stabili o „cumpănă dreaptă” în fața posterității, de a reactualiza o „perioadă de mare înflorire culturală”, de o „blîndă și gospodărească guvernare” (p. 7).

Sub acest raport, inițiativa de a reanaliza rolul și importanța unor personalități istorice în contextul ideilor și mentalităților epocii nu poate fi decît de bun augur. În ce măsură autorul s-a străduit să utilizeze cu discernămint și în mod creator baza informativă existentă nu este greu de urmărit. Surprindem faptul că Gh. David este preocupat în a face dreptate celui ce fusese numit drept „matcă fără ac”, călăuzit mai mult de spiritul dictonului antic **de mortuis nil nisi bene** decît de judecata rece și nepărtinitoare a istoricului. Nu este în intenția noastră analiza pînă la amănunt a informațiilor, sugestiilor și ipotezelor oferite de autor. Este lesne de observat însă că multe dintre acestea sînt preluate fără discernămint din lucrări mai vechi și mai noi — citate cu grijă, dar din păcate, uneori, incomplet — iar izvoarele nu sînt însoțite decît rareori de o analiză critică temeinică; autorul preia aproape **in situ** numai acele aprecieri ce-i pot servi drept argumente.

Într-adevăr, s-au spus în epocă cuvinte frumoase la adresa lui Petru Șchiopul, dar există destule informații care prezintă Moldova și pe locuitorii ei într-o situație nu tocmai demnă de un asemenea domnitor. În timp ce Azarie, în cronica oficială ce se oprește pe la 1585, scrie că: „Petru Voievod cel Bun, bărbat de neam bun și iubitor de

bine, frumos, cu suflet luminat, milostiv în apucături, foarte darnic, urînd nedreptatea, bun față de săraci și judecător drept“ iar Ieroteiu, mitropolit de Monembasia, nota în 1589, că „era milostiv cît se poate, față de robi, de săraci, de mănăstiri, de biserici, de preoții de acolo și străini, așa încît orice om se miră cum în locuri ca acestea s-au putut găsi unul cu o astfel de fire mărinimoasă și foarte înțelept și foarte drept în judecățile sale“ (Hurmuzaki, XIV, 1, p. 84) — ca să nu-i pomenim decît pe cei doi —, un călător ca François de Pavie vede populația Moldovei săracă, îmbrăcată cu cîteva piei de oaie, „avînd picioarele învelite, în loc de încălțăminte, cu piei sau mușchi și scoartă de copac“ (**Călători străini despre țările române**, București, 1971, III, p. 181). Se observă însă că în primul caz avem de-a face cu reprezentanți ai bisericii, Azarie fiind și cronicarul oficial al curții, drept care sînt explicabile aceste bune aprecieri ținînd cont de bunele relații stabilite între Patriarhia din Constantinopol și Petru Șchiopul de la care „mulți au primit de la dînsul binefaceri darnice, mănăstirile și călugări s-au adăpat de răcoarea valului de binefaceri“. De altfel, este aprecierea partinică a celui ce aruncă blestemul asupra lui Despot Heraclidul și mai ales asupra celui „mai rău decît răii“, Ioan vodă, numit pe bună dreptate „cel viteaz“, care a micșorat averea mănăstirilor și episcopiiilor, asupra celui care preconiza desființarea proprietății mănăstirești, cu alte cuvinte, asupra celui care a impus o autoritate de necontestat și și-a făcut partizani în rîndul micii boierimi, între țărani și orașeni.

În ceea ce privește bunele relații dintre Petru și Patriarhia din Constantinopol mai trebuie avute în vedere și consecințele reformei religioase în această parte a Europei, precum și interesul factorilor de decizie otomani în ceea ce privește apartenența religioasă a conducătorilor regatului polon și a atitudinii domnului Moldovei față de catolici și reformați. Factorul politic se împletește cu cel religios (cel puțin ca pretext) în determinarea unor opțiuni de politică externă (în speță și numirea lui Petru Șchiopul) ce puteau conveni Porții dar fără să știrbească autoritatea Patriarhiei constantinopolitane. (Exemplu: alegerea lui Henric de Valois pe tronul Poloniei în urma promisiunilor acestuia față de nobilii ne-catolici și a sprijinului acordat de turci; opoziția față de alegerea lui Maximilian II și impunerea de către turci — cu ajutorul Franței — a lui Ștefan Băthory, sînt doar cîteva exemple) În acest context, interesul Patriarhului a coincis, măcar în parte, cu cel al lui Sokulu, dacă nu a fost o acțiune conjugată, în a sprijini pe acest reprezentant al Mihneștilor la ocuparea scaunului domnesc.

Este evident faptul că datorită spațiului redus oferit de editură, autorul nu a putut surprinde decît unele aspecte ale acestei domnii, la care se adaugă greutățile inerente oricărei abordări integratoare în problemele complexe ale Europei de la sfîrșitul secolului al XVI-lea. Tocmai în această direcție lucrarea suferă cel mai mult. Nu vom intra în problemele complicate ale relațiilor internaționale dar, ținînd cont și de cele spuse mai sus, trebuie subliniat faptul că numirea lui Petru Șchiopul în Moldova a avut un scop bine determinat în politica exter-

nă a Imperiului otoman, fiind unul din „pionii“ folosiți de Sokolu Mehmet în asigurarea păcii cu rivalii Porții, dar mai ales în relațiile turco-polone. Este cunoscut faptul că în timpul sultanului Selim II, numit și „bețivul“, afacerile statului fuseseră conduse de Sokulu, preocupările acestuia îndreptându-se în direcția manipulării cu dibăcie a alianțelor și rivalităților europene în avantajul turcilor. (Chiar și negocierile începute în 1579 cu trimisul a doi negustori londonezi, Richard Stapler și Edward Osborne, în direcția unui acord comercial cu Anglia, făceau parte din asemenea manevre care loveau, implicit, și în partida opusă lui, cea condusă de Safiye Sultan — pro-venețiană — soția lui Murad III). Nu întîmplător, după asasinarea lui Sokulu la 12 octombrie 1579, se încheie și prima domnie a lui Petru Șchiopul.

Lipsește din lucrarea lui Gh. David precizări asupra raporturilor dintre factorii de conducere. Se știe că marea boierime era „factor fundamental“ de decizie, indispensabil conducerii statului, soarta domniei fiind strins legată de atitudinea acesteia. De aceea, reconstituirea principalelor direcții și etape ale relațiilor dintre domn și boierime se impunea cu necesitate, putîndu-se explica atît adeziunea la noua domnie, dar și atitudinea celor aflați la conducerea statului față de anumite probleme de politică internă și externă. Importanța cunoașterii acestor relații reiese și din unele studii cunoscute autorului (chiar citate), ca cele ale lui Virgil Apostolescu (în AIIAI, XVIII, 1981, p. 567—574) sau Ștefan Andreescu (AIIAI, XX, 1983, p. 425—427).

Alegerea lui Petru Șchiopul a reprezentat reacția imediată a boierimii moldovene împotriva tendinței unor domni de a curma anarhia boierească dar și o tactică a Porții care înțelegea să subordoneze liniei sale politice această uniune dinastică. Buna înțelegere cu boierimea, mai ales cu Movileștii, era o condiție vitală în îndeplinirea sarcinilor primite de la Constantinopol. Trebuie subliniat faptul că soluțiile oferite de Petru Șchiopul în politica internă și externă erau în concordanță cu imperativele vremii, avînd drept scop păstrarea ființei de stat a Moldovei în situația existenței celor două forțe agresive de la sfîrșitul secolului XVI.

S-ar mai putea reproșa autorului nu numai lipsa unei imagini cît mai veridice asupra epocii, dar și unele inexactități de amănunt. De exemplu, Ion Golai „mort însă curînd după 1574“ (p. 77) este mare logofăt pînă în 1578, apărînd în această funcție și într-un document din 28 februarie 1580; fostul pîrcălab de Hotin, Cozma Murgu, este vornic în Țara de Jos și nu invers (1575—1579); același lucru și cu Bilăi. Oricum, informațiile preluate din volumul V al **Istoriei Românilor** de N. Iorga trebuiau verificate cu atît mai mult cu cît există prețioase instrumente de lucru ce le datorăm lui N. Stoicescu (AIIAI, VIII, 1971, p. 401—423; **Dicționar al marilor dregători...**, 1971). De asemenea, la p. 106, după o trimitere la Gr. Ureche, autorul, la un text tot din același cronicar, trimite, de data aceasta, la lucrarea lui Șt. S. Gorovei, **Mușatinii** (p. 125), fără un **apud** dar și fără sens, cronica, mai sus menționată, fiind deja citată. Și aceasta nu este singura neglijență. Trimiteri

neadequate și nerevelatoare găsim și la partea referitoare la relațiile dintre Chiajna și Mihail Cantacuzino (p. 28—29); nu numai că la Iorga (**Bizanț după Bizanț**, ed. 1972) nu există ceea ce indică autorul (în realitate p. 114 cu nota 28 de la p. 120) dar chiar apelul la această sursă nu poate suplini informațiile oferite de același N. Iorga în **Genealogia Cantacuzinilor de Banul Mihai Cantacuzino** (București, 1902).

De asemenea, afirmația că „domnul nu a instituit nici o dare nouă” (p. 148) este lipsită de acoperire (a se vedea și studiile lui N. Grigoraș, SCȘI, XI, 1969, fasc. 2, p. 234—236; Al. Constantinescu, SMIM, VI, 1973, p. 222 ș.a.) O descriere anonimă din 1587 spune că „veniturile lui [ale lui Petru] trec de 500 mii taleri scoși mai ales din dijme și alte perceperi mai puțin sigure” (**Călători străini**, III, p. 202) iar la 1577 polonezii se plîngeau de „feluritele și noile feluri de vămi și tricesime născocite în Moldova” (Hurmuzaki, XI, p. 597) ș.a.

Bibliografia, oricît ar fi de sumară, nu poate exclude unele lucrări de o necesitate reală. Se remarcă, în primul rînd, lipsa unor izvoare ca cele publicate de C. Esarcu (**Documente istorice descoperite în Arhivele Italiei**, București, 1878) sau Al. Ciorănescu (**Documente privitoare la istoria românilor culese din Arhivele din Simancas**, București, 1940), ce conțin destule informații referitoare la epocă.

În final, considerăm oportun să amintim ceea ce recomandă, în 1926, Gh. I. Brătianu, în polemica sa cu Șt. Zeletin „istoricul trebuie deopotrivă, în cercetarea amănunțită a izvoarelor, **fără idei preconcepute, fără scop prealabil** (s. aut.), să reconstituie legătura dintre fapte, să găsească firul evoluției — nu însă să întinză firul de la început și să lipească de el, cu mai mult sau mai puțin talent (s.n.). Căci mai este și acest scop neînsemnat al studiilor noastre : căutarea adevărului, înțelegerea trecutului” (**Teorii nouă în învățămîntul istoriei**, Iași, 1926, p. 6—7).

În ciuda acestor deficiențe semnalate, multe doar cu valoare de sugestie, lucrarea lui Gh. David este de o reală utilitate în viitoarele demersuri.

Lucian Nastașă

MIHAI ISPIR, **Clasicismul în arta românească**, col. **Curenți și sinteze**, 43, Ed. Meridiane, București, 1984, 192 p., cu ilustrații nenumerate în text.

Deși destule articole, studii, eseuri, ba chiar și o monografie, din 1939 abordaseră acest subiect, cercetarea în domeniu rămăsese neîndoielnic o chestiune deschisă. Nu e mai puțin adevărat că tocmai datorită acestor demersuri, predominant analitice și parțiale, se ajunsese să se sesizeze difuz caracteristicile curentului respectiv în spațiul românesc,